

МОЛОДІ ВЧЕНІ

УДК 341.1/8.

Є. О. Каташинський, студент 3 курсу
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
Економіко-правовий факультет
Французький бульвар, 24/26, Одеса, 65058, Україна

Науковий керівник: **О. О. Нігресва**
кандидат юридичних наук, доцент
Кафедра загальноправових дисциплін та міжнародного права
Французький бульвар, 24/26, Одеса, 65058, Україна

КОНЦЕПЦІЯ «RESPONSIBILITY TO PROTECT» ЯК ПІДСТАВА ДЛЯ ВТРУЧАННЯ У ВНУТРІШНІ СПРАВИ ДЕРЖАВИ

У статті розглянуто концепцію втручання у внутрішні справи держави для захисту прав людини, яка носить назву «Responsibility to Protect» або «обов'язок захищати». У роботі приділяється увага елементам концепції, що представляють собою три види відповідальності держави перед її населенням. Автор аналізує можливі варіанти втручання у внутрішні справи держави, а також пропонується врегулювати ці відносини в єдиному міжнародному договорі.

Ключові слова: Responsibility to Protect, обов'язок захищати, втручання, гуманітарна інтервенція, захист прав людини, ООН, Рада Безпеки.

Постановка проблеми. Актуальність цієї теми полягає в тому, що на сьогоднішній день існує проблема забезпечення і надання допомоги людям, що стали жертвами в результаті масових порушень фундаментальних прав людини. Міжнародне співтовариство прийнявши на себе зобов'язання надавати допомогу населенню тих держав, в яких поширені акти порушення прав людини, зобов'язана також дотримуватися принципу невтручання у внутрішні справи держави, закріпленого в п. 7 ст. 2 Статуту ООН. На наш погляд, в цьому питанні існує колізія, оскільки реалізація концепції «Responsibility to Protect» (далі – R2P) може розглядатися як втручання у внутрішні справи держави. Саме тому реалізація концепції R2P, особливо військові форми надання такої допомоги, вимагають чіткого узгодження волі суб'єктів цього процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченням питань, які розглядаються у цій роботі, в різний час займалися такі вчені, як Л. Аксуорсі, А. Беллами, О. Бутевич, Т. Вейс, Е. Довгань, Дж. Доннеллі, Е. Лак, Л. Павлова, М. Пейндхен, А. Рок, В. Субочев, Р. Тхакур, Ю. Хаак та інші.

Метою статті є розгляд основних положень сучасної концепції «Responsibility to Protect» у контексті захисту прав людини та надання рекомендацій щодо розробки проекту міжнародного договору, який би регулював втручання у внутрішні справи держави для захисту прав людини у контексті цієї концепції.

Виклад основного матеріалу. R2P або «обов'язок захищати» – це концепція, в основі якої лежить ідея про те, що держава має не тільки права щодо свого населення, але також і обов'язки, головним серед яких є обов'язок захищати населення від широко розповсюджених актів насильства, військових злочинів, геноциду, етнічних чисток, а також інших злочинів проти людяності.

Сама R2P не є новелою в міжнародному праві, а представляє видозмінену концепцію гуманітарної інтервенції. В її основі покладена ідея про новий підхід до тлумачення поняття суверенітет. Так, колишній посол і постійний представник Канади в ООН П. Хайнбекер заявляє, що суверенітет держави являє собою не владу, як вважалося раніше, а відповідальність, яку держава взяла на себе, підписавши Статут ООН [1, с. 22].

Вперше термін R2P був вжитий в доповіді Міжнародної комісії з питань втручання та державного суверенітету, створеної урядом Канади в грудні 2001 року [2, с. 11]. R2P має трьохелементну природу, сутність якої полягає в наявності у держави трьох основних видів відповідальності: 1) відповідальність за запобігання: вживати заходів щодо усунення як корінних, так і безпосередніх причин внутрішніх конфліктів та інших кризових ситуацій, що виникли через людину; 2) відповідальність за реагування: реагувати на ситуації, коли люди знаходяться в безвихідному становищі, належними діями, які можуть включати заходи примусу, наприклад санкції і міжнародне судове переслідування, і в крайніх випадках – військове втручання; 3) відповідальність за відновлення: забезпечити надання в повному обсязі допомоги у відновленні, реконструкції та примиренні, вживаючи заходи щодо усунення причин заподіяння шкоди, на припинення або попередження якого було направлено втручання [1, с. 20; 2, с. 11].

Окрім цього, П. Хайнбекер зазначає, що існують приклади, коли за повноваженнями на проведення військового втручання до РБ зверталися *ex post facto* – заднім числом (ситуації в Ліберії і Сьєрра-Леоне). «Можливо, це дає деяку свободу дій для здійснення подібних акцій в майбутньому», – переконаний П. Хайнбекер [1, с. 62]. Ці положення були повністю підтримані Кофі Аннаном в його доповіді «При більшій свободі: до розвитку, безпеки і прав людини для всіх» від 21 березня 2005 р. На наш погляд, санкціонування проведення військового втручання «заднім числом» неприпустимо, оскільки в даному випадку мова йде про оперативне втручання, постраждати від якого може також і мирне населення.

У той же час, не всі держави-члени ООН погоджуються із цією концепцією. Так, наприклад, Саудівська Аравія 6 вересня 2017 року заявила, що, беручи до уваги нездатність СБ вирішити окремі проблеми, зокрема, питання про палестинські та арабські окуповані території та нещодавню ситуацію в М'янмі, а також недосконалу систему ООН, викликану або вибірковістю, або подвійними стандартами, Саудівська Аравія як і раніше відноситься до цієї концепції з підвищеним скептицизмом [3].

Китай стоїть на позиції того, що сьогодні немає єдиної стандартної моделі реалізації концепції R2P. Саме тому пріоритетними превентивними діями повинні бути діалог, переговори, а також добрі послуги. Примусове втручання і застосування сили повинні бути останнім засобом [4].

Ізраїль же хоч і визнає, що концепція R2P повинна бути в міжнародно-правовому інструментарії врегулювання міжнародних конфліктів, але при цьому підкреслює, що такий захід є крайньою мірою [5].

Російська Федерація підкреслює, що, розглядаючи концепцію R2P виключно через призму Підсумкового документа Саміту-2005, вона високо оцінює цю концепцію. У той же час РФ турбує спроби впровадити в ООН щодо геноциду, військових злочинів і злочинів проти людяності загальний термін «звірячі злочини» (*atrosity crimes*), який не відомий міжнародному праву і створює широкий простір для його вільного трактування [6].

Саме тому ми пропонуємо власний варіант міжнародно-правового регулювання втручання у внутрішні справи держави для захисту прав людини. У цьому контексті корисним виявилось звернення до низки джерел: Статуту ООН, Статуту Міжнародного кримінального суду, Закону України «Про судову експертизу» від 25.02.1994, розділу 19.2. «Кримінальний процес» Кодексу штату Вірджинія (США), частини 2 («Кримінальний процес») Кримінального кодексу штату Каліфорнія (США) та ін.

1. Ми пропонуємо вживати термін «заходи оперативного впливу» (далі – ЗОВ) – це засоби оперативного характеру, що включають в себе проведення операції або ряду операцій з використанням сил однієї або декількох держав, або військового блоку, альянсу, об'єднання, організації, мандат яких санкціонований Радою Безпеки ООН (далі – РБ ООН) або Генеральною Асамблеєю ООН в порядку та у випадках, передбачених цією конвенцією, з метою захисту населення від грубого та систематичного порушення його прав.

В контексті конвенції ми пропонуємо використовувати терміни в наступному тлумаченні: «заходи» означають засоби для здійснення втручання; «оперативність» означає зв'язаність з проведенням будь-якої операції, зокрема, військового характеру. В цьому ви-

падку акцент робиться на оперативності як пов'язаності з проведенням операцією. Під «впливом» слід розуміти дію, спрямовану на що-небудь, кого-небудь з метою домогтися бажаного результату.

2. Підставами застосування ЗОВ військового характеру є наявність підтверджених з достовірних джерел фактів широко поширених систематичних актів порушення фундаментальних прав людини, які проявляються у вигляді: 1) геноциду; або 2) військових злочинів; або 3) злочинів проти людяності; а також 4) можуть мати місце при екологічних або техногенних катастрофах. Терміни, зазначені в пунктах 1–3 цієї статті, вживаються в значенні, передбаченому Римським статутом Міжнародного кримінального суду.

3. Для цілей цієї конвенції під достовірними джерелами слід розуміти: 1) однозначні, що не допускають подвійного тлумачення, офіційні письмові (ноти, протести, депеші і т.п.) або усні (в ЗМІ, на брифінгах, прес-конференція тощо) заяви вищих посадових осіб держави (глави держави, глави уряду, спікера парламенту і т.п.), на території держави яких відбуваються вищевказані акти; або 2) отримана спеціально уповноваженою РБ ООН або Генеральною Асамблеєю ООН посадовою особою, яка свідчить про наявність широко поширених актів, зазначених вище, інформація, що підтверджується беззаперечними доказами (фото- і відеозйомкою, виконаної в якості, яке не припускає сумнівів в їх справжності (фото і відео з роздільною здатністю 1080x720 пікселів і вище; відео безперервне); або 3) інформація, отримана шляхом використання різних літальних засобів (дронів, аеропланів, інших літальних апаратів тощо), яка свідчить про наявність широко поширених актів, зазначених вище (фото і безперервне відео, виконані в дозволі не менше 1080x720 пікселів і вище); або 4) інші докази, які підтверджують наявність актів, передбачених як підстави для застосування ЗОВ.

4. Ця інформація може послужити підставою застосування ЗОВ лише в тих випадках, коли її справжність, сенс і значення підтвержені відповідними висновками експертної комісії в порядку, передбаченому цією конвенцією.

5. З метою попередньої оцінки ситуації та можливості застосування ЗОВ створюється новий орган – Секретаріат з питань застосування ЗОВ ООН (далі – Секретаріат). Ми пропонуємо створити секретаріат як допоміжний орган РБ ООН та Генеральної Асамблеї ООН.

При вирішенні питання про санкціонування ЗОВ РБ ООН або Генеральна Асамблея ООН передає матеріали, надані їй як такі, що підтверджують наявність актів, які є підставою застосування ЗОВ, спеціально уповноваженому органу – Секретаріату. Секретаріат направляє ці матеріали для надання експертної оцінки експертній комісії.

6. Тільки при наявності висновку експертної комісії, яка підтверджує достовірність і автентичність досліджуваних матеріалів, Рада Безпеки ООН має право санкціонувати проведення ЗОВ. Рішення про застосування ЗОВ приймається РБ ООН відповідно до статті 27 Статуту ООН. Якщо РБ ООН не прийме відповідне рішення, її повноваження в цій сфері передаються Генеральній Асамблеї ООН. Якщо Генеральна Асамблея вже завершила свою чергову сесію, то скликається спеціальна сесія в порядку, передбаченому статтею 20 Статуту ООН.

Рішення про можливість застосування ЗОВ приймається Генеральною Асамблеєю ООН в порядку прийняття рішень по важливим питанням, передбаченому частиною 2 статті 18 Статуту ООН.

7. Сили, які будуть використовуватися при застосуванні ЗОВ, визначаються у відповідній резолюції РБ ООН або Генеральної Асамблеї ООН. В цілях цієї конвенції такими силами можуть бути: 1) військовий контингент однієї держави; або 2) військовий контингент кількох держав; або 3) військовий контингент міждержавного військового блоку, альянсу, союзу, об'єднання, організації.

8. Санкціонування застосування ЗОВ ex post facto або ж в результаті застосування підроблених доказів, чи інших неправомірних дій, без здійснення яких санкціонування застосування ЗОВ було б неможливо, заборонені. Держави, а також особи, які беруть участь

в процесі застосування ЗОВ, несуть юридичну відповідальність за свої діяння (дії або бездіяльність).

Таким чином, ми рекомендуємо внести зміни в п. 7 ст. 2 Статуту ООН і викласти його в такій редакції: «Цей Статут ні в якій мірі не дає Організації Об'єднаних Націй права на втручання в справи, що по суті входять у внутрішню компетенцію будь-якої держави, і не вимагає від Членів Організації Об'єднаних Націй представляти такі справи на дозвіл в порядку цього Статуту; проте цей принцип не торкається застосування примусових заходів на підставі Глави VII та заходів оперативного впливу».

Висновки. Отже, приймаючи до уваги все вищезазначене, ми переконані, що концепція R2P не може застосовуватися як правомірний засіб врегулювання втручання у справи держав з огляду на: 1) можливість санкціонування проведення військового втручання *ex post facto*; 2) відсутність чітко визначених і закріплених на міжнародно-правовому рівні критеріїв, які б були підставою для правомірного оперативного втручання; 3) спроби впровадження в концепцію R2P термінів, які створюють велике поле для їх тлумачення (як-от, *atrocities crimes*); 4) нездатність РБ ООН як головного органу, компетентного в прийнятті рішень щодо реалізації R2P, в деяких випадках приймати оперативні заходи, необхідні для підтримання миру і порядку; 5) встановлення відповідальності держав-членів ООН захищати населення *ex post facto* шляхом тлумачення норм міжнародного права на користь концепції R2P вже після вступу більшості держав в ООН, що може свідчити про потенційну повторну зміну вектора трактування інших правових норм, що є, на нашу думку, неприпустимим. Як наслідок, ми вважаємо, що концепція R2P може бути використана як підстава для втручання у внутрішні справи держави під прикриттям захисту прав людини, що є неприпустимим з позиції сучасного міжнародного права. У зв'язку з цим виникає гостра необхідність врегулювання цієї проблеми шляхом створення єдиного міжнародного договору, який чітко регламентував би цю концепцію.

Саме тому ми пропонуємо включити у порядок денний Комісії міжнародного права ООН на 2018 рік питання про розробку та прийняття Конвенції ООН про застосування заходів оперативного впливу задля захисту прав людини на території держав.

Список літератури

1. Письмо Постоянного представителя Канады при Организации Объединенных Наций от 26 июля 2002 года на имя Генерального секретаря [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/57/303&referer=http://www.un.org/en/preventgenocide/rwanda/about/bgresponsibility.shtml&Lang=R. – Назва з екрана.
2. The Responsibility To Protect [Електронний ресурс] // Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty. – 2001. – Режим доступу: <http://responsibilitytoprotect.org/ICISS%20Report.pdf>. – Назва з екрана.
3. Statement of the Principality of Saudi Arabia, 6 September, 2017 [Електронний ресурс] // Informal Interactive Dialogue on R2P. – Режим доступу: [http://responsibilitytoprotect.org/DPRK%20R2P%20Dialogue,%20informal%20transcription%20\(1\).pdf](http://responsibilitytoprotect.org/DPRK%20R2P%20Dialogue,%20informal%20transcription%20(1).pdf). – Назва з екрана.
4. Statement by the People's Republic of China at the Informal Interactive Dialogue on R2P, 6 September, 2017 [Електронний ресурс] // Informal Interactive Dialogue on R2P. – Режим доступу: <http://www.globalr2p.org/media/files/peoples-republic-of-china.pdf>. – Назва з екрана.
5. Statement by Israel at Informal Interactive Dialogue on R2P, 8 September, 2014 [Електронний ресурс] // Informal Interactive Dialogue on R2P. – Режим доступу: <http://statements.unmeetings.org/media2/4493835/israel.pdf>. – Назва з екрана.
6. Выступление представителя Российской Федерации на интерактивной дискуссии по теме: «Осуществление нашей коллективной ответственности: международная помощь и ответственность по защите», 8 сентября 2014 года [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://statements.unmeetings.org/media2/4493819/russian-federation.pdf>. – Назва з екрана.

Стаття надійшла 20.03.2018 р.

Е. А. Каташинский, студент 3 курса
Одесский национальный университет имени И. И. Мечникова
Экономико-правовой факультет
Французский бульвар, 24/26, Одесса, 65058, Украина

Научный руководитель: *А. А. Нигреева*,
кандидат юридических наук, доцент
Кафедра общеправовых дисциплин и международного права
Французский бульвар, 24/26, Одесса, 65058, Украина

КОНЦЕПЦИЯ «RESPONSIBILITY TO PROTECT» КАК ОСНОВАНИЕ ДЛЯ ВМЕШАТЕЛЬСТВА ВО ВНУТРЕННИЕ ДЕЛА ГОСУДАРСТВ

Резюме

Автор пришел к выводу о том, что R2P представляет собой концепцию, в основу которой положена идея о наличии у государства обязанности защищать свое население от систематических актов нарушения его прав.

В рамках статьи была рассмотрена современная концепция вмешательства во внутренние дела государства с целью защиты прав человека – «Responsibility to Protect» («обязанность защищать»). Была изучена трехэлементная природа концепции, заключающаяся в наличии трех видов ответственности государства перед своим населением. Учитывая отсутствие конвенции, которая бы регламентировала правоотношения в сфере вмешательства во внутренние дела государства, автор предлагает собственный вариант конвенции, а также дает четкие рекомендации относительно ее отдельных положений: оснований вмешательства, доказательственной базы, процедуры принятия решений и ответственности субъектов данных процессов.

Ключевые слова: Responsibility to Protect, обязанность защищать, вмешательство, гуманитарная интервенция, защита прав человека, ООН, Совет Безопасности.

Ye. O. Katashynskiy, Student
Odessa I. I. Mechnikov National University
Economics and Law Faculty
Frantsuzskiy Boulevard, 24/26, Odessa, 65058, Ukraine

Scientific supervisor: *O. O. Nigreeva*
PhD in Law, Associate Professor
the Department of General Law Disciplines and International Law
Frantsuzskiy Boulevard, 24/26, Odessa, 65058, Ukraine

THE «RESPONSIBILITY TO PROTECT» CONCEPT AS A GROUND FOR INTERVENTION IN INTERNAL AFFAIRS OF THE STATES

Summary

The author concludes, that R2P is a concept based on the idea that a state shall protect its people from systematic acts of violation of its rights. Within the framework of the article, the modern concept of interference in the internal affairs of a state with the aim of protecting human rights – «Responsibility to Protect» – was considered. The three-element structure of the concept was studied. It consists of three types of state responsibility to its population. Given the absence of a convention that regulated legal relations in the field of interference in the internal affairs of a state, the author proposes his own version of the convention, and also gives recommendations on some its provisions: grounds for intervention, evidence base, decision-making procedure and responsibility of the subjects of these processes.

Key words: responsibility to protect, duty to protect, interference, humanitarian intervention, protection of human rights, the UN, the Security Council.